

Grzegorz Świdorski

"Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku. Informator o zasobie archiwalnym", oprac. Arkadiusz Wełniak, Warszawa 2003 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 114-117

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i jednocześnie bardzo plastyczny sposób czytelnik poznaje miasto i mieszkańców Ostródy od przełomu XIX i XX w. aż po początek II wojny światowej. Wypada tylko życzyć sobie wydania wersji niemieckiej książki, jak również rozwoju podobnych, godnych podziwu przykładów kolekcjonerstwa dawnej fotografii oraz prac z zakresu topografii historycznej miast dawnych Prus Wschodnich. Nie należy też pomijać dokumentowania dziejów tych miast po 1945 r.

Wiesław Sieradzan

Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku. Informator o zasobie archiwalnym, oprac. Arkadiusz Wełniak, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku, Warszawa 2003, ss. 257, il.

Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku¹ po przeszło pięćdziesięciu latach funkcjonowania doczekało się pierwszego opublikowanego wydawnictwa informacyjnego o swoich zasobach. W tym długim okresie pojawiały się cząstkowe informacje o zasobach archiwum, wystarczy wymienić takich badaczy jak: E. Budzyna-Konieczna, D. Papst, G. Pieszko, K. Lewalski, R. Rząd, M. Stelmach, A. Wełniak, J. Wiecka², którzy informowali na łamach czasopism naukowych o wybranych zespołach archiwalnych bądź też uwzględniali takowe w szerszych opracowaniach albo też poddawali wybrane zespoły archiwalne analizie badawczej. Jednakże dopiero opracowanie Arkadiusza Wełniaka wypełniło lukę w zakresie całościowej informacji o zasobie Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku.

Wydawnictwo w zamyśle autora ma dostarczać wiadomości o dziejach archiwum, jego funkcjonowaniu i zgromadzonym zasobie oraz o materiałach wchodzących w zakres terytorialny archiwum, lecz przechowywanych z różnych powodów w innych archiwach.

Całe opracowanie składa się ze spisu treści, wstępu, wykazu skrótów, zasobu archiwum, bibliografii, streszczeń w języku angielskim i niemieckim, indeksu miejscowości, dwóch załączników oraz dwunastu nienumerowanych ilustracji.

Autor we wstępie przedstawił cele, jakie starał się zrealizować w informatorze, oraz układ, według którego została opracowana jego część zasadnicza – zasób archiwum. Zaprezentowano także ogólnie historię Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku, historyczne uwarunkowania (od 1772 r.), mające wpływ na obecny kształt zasobu Archiwum, oraz charakterystykę

¹ Archiwum w Elblągu zostało powołane do życia we wrześniu 1950 r. jako Oddział Powiatowy Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku. Na mocy Dekretu o archiwach państwowych z 29 III 1951 r., archiwum rozpoczęło działalność pod nazwą Powiatowe Archiwum Państwowe w Elblągu. Decyzją naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych z 18 II 1952 r. siedziba Powiatowego Archiwum Państwowego została przeniesiona z Elbląga do Malborka przy niezmiennym zasięgu terytorialnym (powiaty: elbląski, kwidziński, malborski, sztumski).

² E. Buczyn-Konieczna, *Akta Zarządu Miejskiego i Miejskiej Rady Narodowej w Elblągu z lat 1945–1950 jako źródło do badań nad dziejami miasta*, Rocznik Elbląski, 1972, t. 5, ss. 215–226; D. Past, G. Pieszko, autorki kwerendy w Archiwum Państwowym w Elblągu z siedzibą w Malborku wykorzystanej w opracowaniu A. Leszuk, *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. Informator*, Warszawa 1998 (wyd. I); K. Lewalski, *Księgozbiór Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku (do 1945 roku)*, Archeion, 200, t. 102, ss. 142–144; *Statut żydowskiego bractwa pogrzebowego „Chewra Kadischa” w Malborku*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2001, nr 3, ss. 433–449; R. Rząd, *Zamek w Malborku. Dni powszednie odbudowy*, Malbork 2002; M. Stelmach, *Kancelaria pruskich urzędów administracji państwowej na przykładzie rejencji w latach 1808–1945*, Szczecin 1981, ss. 209–211, 259; A. Wełniak, *Źródła do dziejów ludności żydowskiej na Pomorzu w zasobie Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku*, w: *Źródła archiwalne do dziejów Żydów w Polsce*, pod red. B. Woszczyńskiego, V. Urbaniak, Warszawa 2001, ss. 117–125; *O zbiorze poniemieckich akt Sądu Obwodowego w Malborku*, Archiwista Polski, 2002, t. 25, ss. 33–37; J. Wiecka, *Powiatowe Archiwum Państwowe w Elblągu*, Rocznik Elbląski, 1963, t. 2, ss. 321–324.

zasobu, ograniczoną do wykazania najważniejszych zespołów archiwalnych. W końcowej części wstępu autor omówił zasady korzystania z zasobów Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku. Główna część informatora – zasób archiwum – został poprzedzony wykazem skrótów, jakimi posługiwał się autor. Zasoby Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku, zostały zaprezentowane w dwunastu rozdziałach.

Rozdział pierwszy, poświęcony prezentacji archiwaliów administracji ogólnej – państwowej i samorządowej, podzielono na akta powstałe do 1945 r. oraz akta powstałe po 1945 r. (ss. 23–100). Akta administracji ogólnej – państwowej i samorządowej, powstałe do 1945 r. reprezentują zespoły: Rejencji kwidzyńskiej (Regierung Marienwerder); Starostwa Powiatowego w Malborku (Landratsamt Marienburg); Wydział Powiatowy w Malborku (Kreisausschuss Marienburg) (ss. 23–24). W obrębie akt administracji ogólnej – państwowej i samorządowej, powstałych po 1945 r., zostały zaprezentowane zespoły akt: Wojewódzkiej Rady Narodowej w Elblągu; Urzędu Wojewódzkiego w Elblągu; Urzędów; Starostw Powiatowych; Powiatowych Rad Narodowych i Wydziałów Powiatowych; Prezydiów Powiatowych Rad Narodowych i Urzędów Powiatowych; Miejskich Rad Narodowych i Zarządów Miejskich; Prezydiów Miejskich Rad Narodowych; Miejskich Rad Narodowych; Urzędów Miejskich; Rad Narodowych Miasta i Gminy; Urzędów Miasta i Gminy; Prezydiów Rad Narodowych Osiedli oraz zespoły: akt gmin powiatów: elbląskiego; kwidzyńskiego; malborskiego; nowodworskiego; sztumskiego, akt prezydiów gromadzkich rad narodowych powiatów: braniewskiego; elbląskiego; kwidzyńskiego; malborskiego; nowodworskiego; sztumskiego oraz akta gmin województwa elbląskiego (akta Gminnych Rad Narodowych i Urzędów Gmin) (ss. 24–100).

Rozdział drugi informatora obejmuje akta administracji specjalnej, prezentuje akta powstałe do i po 1945 r. (ss. 101–115). W grupie akt administracji specjalnej, powstałych do 1945 r., zostały uwzględnione zespoły następujących jednostek: Główny Urząd Podatkowy w Kwidzynie (Hauptsteueramt Marienwerder); Wyższy Urząd Ubezpieczeń w Kwidzynie (Oberversicherungsamt Marienwerder); Zarząd Odbudowy Zamku w Malborku (Schlossbauverwaltung Marienburg); Urzędy Katastralne w: Braniewie, Elblągu, Kwidzynie, Malborku, Nowym Dworze Gdańskim, Paślęku, Sztumie (Katasteramt Braunsberg, Elbing, Marienwerder, Marienburg, Preussisch Holland, Stuhm); Inspektorat Wałowy w Elblągu (Elbinger Deichinspektion); Urząd Budownictwa Wodnego w Nowym Dworze Gdańskim (Wasserbaumt in Tiegenhof); Urząd Budownictwa Miejskiego w Malborku (Stadtbauamt in Marienburg); Zarząd Budynków w Elblągu (Gebäudeverwaltung Elbing); Komisje Kontrolne Plebiscytu na Powiślu w 1920 r.; Okręgowa Komisja do spraw Regulacji Podatku Gruntowego w Kwidzynie (Bezirkskommission zur Regelung der Grundsteuer in Marienwerder); Komisje ds. regulacji podatku gruntowego w powiatach: elbląskim, kwidzyńskim (Grundsteueranlagungskommission des Kreises Elbing, Marienwerder); Komisja ds. regulacji podatku gruntowego w powiecie malborskim z siedzibą w Nowym Dworze Gdańskim (Grundsteueranlagungskommission des Kreises Marienburg zu Tiegenhof) (ss. 101–106). Wśród akt powstałych po 1945 r. znalazły się zespoły akt powstałych w instytucjach zajmujących się: finansami; opieką społeczną; oświatą, kulturą i nauką; ochroną środowiska, rolnictwem; osadnictwem; statystyką (ss. 107–115).

Rozdział trzeci zawiera wykaz zespołów akt wyborczych powstałych wyłącznie po 1945 r. (ss. 116–118).

Rozdział czwarty został poświęcony zespołom akt instytucji wymiaru sprawiedliwości (ss. 119–135). W obrębie tych akt zostały wyodrębnione zespoły powstałe w: sądach; prokuraturach i u notariuszy. Akta te podzielono na zespoły powstałe: u notariuszy kwidzyńskich; nowodworskich; sztumskich oraz w kancelariach i biurach notarialnych po 1945 r.

Rozdział piąty prezentuje zespoły akt powstałe w przedsiębiorstwach i zakładach pracy (ss. 136–155). Spośród tych akt zostały wyodrębnione zespoły powstałe w przedsiębiorstwach: budowlanych; przemysłu drzewnego; handlowych; przemysłu lekkiego; przemysłu ciężkiego i mechanicznego; przemysłu spożywczego i przetwórczego; rolnych i obsługi rolnictwa; transportowych i komunikacyjnych.

Rozdział szósty przedstawia zespoły akt instytucji kredytowych i banków (ss. 156–161). Rozdział siódmy zawiera zespoły akt powstałe w instytucjach spółdzielczych (ss. 162–172). Wśród tych akt autor wyróżnił zespoły powstałe w: związkach spółdzielczych; spółdzielniach handlowych, rzemieślniczych i usługowych; spółdzielniach rolniczych i przetwórczych. Rozdział ósmy gromadzi zespoły akt partii, organizacji społecznych i stowarzyszeń (ss. 173–175). Rozdział dziewiąty prezentuje zespoły akt urzędów stanu cywilnego i metrykalne (ss. 176–214). Rozdział dziesiąty przedstawia zespoły akt powstałe w instytucjach kultury, oświaty i służby zdrowia (ss. 215–216). Rozdział jedenasty zawiera zespoły dokumentacji kartograficznej i technicznej (ss. 217–218). Rozdział dwunasty gromadzi zespoły zbiorów i kolekcji (s. 219).

Każdy zespół został opisany według przyjętego przez autora jednolitego schematu, składającego się z siedmiu punktów: nazwa oraz numer zespołu w ewidencji zasobu archiwum; daty skrajne zespołu; rozmiar zespołu określony w jednostkach archiwalnych i metrach bieżących; charakterystyka zawartości zespołu; język dokumentacji; numer mikrofilmów danego zbioru; istniejące pomoce naukowe.

Oprócz głównej części informatora – zasobu archiwum na uwagę zasługują dwa załączniki. W pierwszym autor zawarł informacje o księgach stanu cywilnego pochodzących z obszaru wchodzącego w zakres działalności Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku, lecz przechowywanych w zasobach: Archiwum Państwowego w Olsztynie oraz w Standesamt Nr 1 in Berlin według stanu na 1 grudnia 2002 r. (ss. 237–255). Drugi załącznik prezentuje wykaz adresów cytowanych w informatorze archiwów w Polsce i Niemczech (ss. 256–257).

Informator o zasobie Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku w opracowaniu Arkadiusza Wełniaka jest, jak już o tym wspomniano, pierwszym tego typu opracowaniem, stanowi też przykład bardzo dobrej prezentacji informacji o zespołach archiwalnych. Począwszy od wstępu do informatora, a skończywszy na załącznikach, można tam odnaleźć wszystkie niezbędne informacje do poznania historii archiwum, czynników mających wpływ na obecny kształt archiwum czy też jego zawartości. Sposób prezentacji poszczególnych zespołów archiwalnych zrealizowany w oparciu o jednolity schemat, zapewnia bardzo dobrą czytelność i przejrzystość. Pewne zastrzeżenia można mieć jedynie do podziału poszczególnych grup zespołów archiwalnych. Związane jest to z niekonsekwencją w stosowaniu w obrębie poszczególnych grup zespołów akt podziału chronologicznego na akta powstałe do i po 1945 r. Podział ten zastosował autor tylko w przypadku dwóch pierwszych grup akt. I tak w pierwszym podrozdziale rozdziału czwartego, wśród akt sądowych znajdują się zarówno akta powstałe przed 1945 r. (pięć zespołów), jak i powstałe po 1945 r. Sprawia to mylne wrażenie jednorodności chronologicznej tych akt. Podobna sytuacja ma miejsce także w podrozdziale trzecim tego samego rozdziału, przy podziale zespołów akt powstałych u notariuszy. W obrębie tych akt autor wydzielił zespoły powstałe u notariuszy kwidzyńskich, nowodworskich, sztumskich oraz akta powstałe w kancelariach i biurach notarialnych po 1945 r. Brak konsekwencji przy podziale zespołów akt notarialnych będzie jeszcze bardziej czytelny, kiedy zważy się, że żaden z zespołów akt notariuszy kwidzyńskich, nowodworskich i sztumskich nie powstał po 1945 r. W rozdziale szóstym, poświęconym aktom instytucji kredytowych i banków, ponownie ma miejsce brak rozgraniczenia chronologicznego zespołów akt przed i po roku 1945. W tej kategorii akt znalazły się trzy zespoły instytucji działających przed 1945 r. (w przypadku zespołu akt Banku Lu-

dowego w Sztumie – Volksbank in Stuhm) – dokumentacja sięga do roku 1947, poza ustaloną datę funkcjonowania tej instytucji – do 1945 r.). W rozdziale ósmym, poświęconym aktom partii, organizacji społecznych i stowarzyszeń, podobnie jak w rozdziałach czwartym i szóstym, zabrakło rozgraniczenia chronologicznego zespołów powstałych przed i po 1945 r. (w rozdziale tym znalazł się jeden zespół akt powstałych przed 1945 r.). Brak rozgraniczenia chronologicznego zespołów akt można dostrzec również w rozdziale dziesiątym, poświęconym aktom instytucji kultury, oświaty i służby zdrowia (w rozdziale tym znajdują się trzy zespoły akt powstałych przed 1945 r.) oraz w rozdziale jedenastym poświęconym zespołom dokumentacji kartograficznej i technicznej (trzy zespoły powstałe przed 1945 r.).

Pomimo tego drobnego niedopracowania w systematyzacji prezentowanych grup zespołów archiwaliów, informator Arkadiusza Welniaka w sposób bardzo przejrzysty dostarcza informacji o aktach niezbędnych do badań nad przeszłością Żuław, Powiśla i ziemi elbląskiej oraz wiadomości o dziejach archiwum, jego funkcjonowaniu i zgromadzonym zasobie, a także o materiałach przechowywanych z powodów historycznych uwarunkowań w innych archiwach. Cel, jaki postawił sobie autor, został w pełni zrealizowany.

Należy mieć także nadzieję, że na następny informator o zasobie Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku nie przyjdzie czekać badaczom następne pięćdziesiąt lat. Ogrom pracy, jaką wykonał autor oraz szacunek dla niej, każe mi wystąpić z wnioskiem, aby w oparciu o powstały informator aktualizować w cyklu corocznym lub kilkuletnim informacje o zasobach archiwum w formie samodzielnego wydawnictwa bądź artykułu na łamach jednego z regionalnych czasopism naukowych.

Grzegorz Świdorski